

TRANSLATION STRATEGIES OF REPRODUCING UKRAINIAN PROSE INTO ENGLISH

This article deals with the translation strategies in English translations of Ukrainian literary prose works, in particular, in a narrative "Birthday" by V.Dibrova as material for complex comparative analysis.

Key words: translation, translation strategies, translator, foreignizing, domesticating, explication.

УДК 81'255:(808.7+61)

Поворозник Р.В., к.філол.н., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МЕДИЧНІ ОПИТУВАЛЬНИКИ ЯК ОДИНИЦЯ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто стратегії перекладу медичних опитувальників, типові труднощі, пов'язані з їх адаптацією для іношомовних та інокультурних респондентів, особливі вимоги до адекватності перекладу.

Ключові слова: медичні опитувальники, адаптація та валідизація, перекладацька компетенція, крос-культурна еквівалентність, адекватність

Медичний переклад сприяє поширенню науково-практичних знань, зближенню й інтеграції національних медичних співтовариств у міжнародному контексті, а також неминуче виступає в ролі доказового механізму, адже саме завдяки йому дослідники у сфері охорони здоров'я можуть використовувати уніфіковані діагностичні методи-ки, оціночні категоріальні схеми й доказові інструменти. Одним із таких інструментів, що широко застосовується в сучасній медицині, є опитувальники.

Заслужена й усіма визнана популярність медичних опитувальників пояснюється відносно низькою витратністю, оскільки проведення досліджень на основі опитувальників не вимагає значних фінансових вкладень і швидко дає уявлення про різні аспекти явищ, як-то « хвороба», «здоров'я» тощо. Результати подібних досліджень обробляються швидко й (у разі правильної обробки) відзначаються статистичною достовірністю.

Медичні опитувальники по праву вважаються необхідним елементом систематичного процесу збору інформації, застосовуються здебільшого для визначення частоти й поширеності захворювань, дослідження етіології, якості життя пацієнтів, а також прогнозування деяких аспектів їхньої поведінки [4, с. 397].

Проте, поруч із незаперечними перевагами, опитувальники мають ряд недоліків: по-перше, вважається, що їх складання не вимагає спеціальної підготовки та методології. Така думка істотно стримує розвиток дослідницьких механізмів, спрямованих на адаптацію та валідацію отриманих результатів. По-друге, деякі медпрацівники скаржаться на «втому від постійних опитувань» [12] і небажання витратити на них час, потенційно необхідний для виконання професійних обов'язків.

Зрештою, що особливо прикметно для лінгвістики та перекладознавства, більшість опитувальників створюються англійською мовою, відображають цінності англосаксонської культури, а їх валідність перевіряється на англомовних респондентах.

Багато дослідників вказують на те, що результативність застосування будь-якого медичного опитувальника залежить від адекватного перекладу й культурної адаптації, оскільки застосована в них шкала оцінок несе відбиток мови й культури тієї країни, в якій вони були створені [7]. Проте стандартизація текстів медичних опитувальників на догоду міжнародним нормам не повинна ставити під загрозу культурну еквівалентність, тобто взаємодію культурних контекстів МО й МП.

Фактор адресата (його фонові знання, цінності тощо) неминуче позначається на достовірності отриманих результатів. Медичні опитувальники, спрямовані на пацієнтів, припускають суб'єктивну оцінку стану здоров'я й тому не вважаються точним доказовим механізмом. Багато досліджень показали, що в разі хронічних захворювань, пацієнти звикають до дискомфорту й хворобливих проявів і схильні вважати їх менш серйозними, ніж здорові респонденти. Члени ж сім'ї та близькі пацієнтів часто не володіють необхідною інформацією в належному обсязі.

Традиційно вважається, що тільки медпрацівники здатні адекватно оцінити весь діапазон гіпотетичних проявів тієї чи іншої недуги. Це пов'язано, насамперед, із тим, що медпрацівники мають можливість спостерігати те чи інше явище в сотень пацієнтів і тому можуть із точністю прогнозувати його розвиток у віддаленій перспективі. Однак М.Голд та ін. вказують на занадто виражену концентрацію уваги медпрацівників на функціональному статусі пацієнтів і схильність не брати до уваги більш тонкі й суб'єктивні прояви хвороби (емоційні проблеми, біль, дискомфорт) [6, с.112].

Для перекладознавства важливі дані, зазначені Дж.Харкнессом і А.Шоуа-Глусбергом у роботі «Опитувальники в перекладі» [9]. Виявляється, рішення про необхідність перекладу тієї чи іншої версії опитувальника в американських дослідженнях може бути результатом «жереба», що ліг на ту чи іншу популяційну вибірку. Наприклад, багатоступенева ймовірнісна вибірка на першому етапі дослідження включає райони з іспаномовним населенням, виходячи з цього приймається рішення про підготовку іспаномовної версії опитувальника.

Дуже часто переклад здійснюють *ad hoc*, у процесі збору даних, шляхом усної ретрансляції тексту тією мовою, якою володіють респонденти.

Уявлення дослідників про знання й систему цінностей цільової аудиторії визначає типологію питань, що становлять анкету: відкритого, закритого типу (дихотомічні) або запитання з декількома варіантами відповіді [4, с.398]. Запитання відкритого типу припускають квалітативні відповіді, які складно аналізувати й оцінювати за допомогою статистичних інструментів.

Питання ж закритого типу більш структуровані, надійні, відтворювані й припускають оцінку в математичних величинах. Саме вони вважаються достовірними джерелами інформації про стан здоров'я пацієнтів [5].

Незважаючи на формальні відмінності, всі достовірні медичні опитувальники об'єднують одна спільна риса: доступність в оригіналі та перекладі. Р.Бріслін та ін. вказують на те, що перекладний текст повинен бути зрозумілий 10 – 12-річним дітям [2]. Для цього рекомендується використовувати короткі речення з простими «ключовими словами» [14], активний (а не пасивний) стан, іменники (а не займенники), конкретні (а не абстрактні) поняття. Автори повинні уникати метафор і сленгізмів, умовних речень, обставин місця й часу, присвійних зворотів, розпливчастих термінів, речень із двома дієсловами, що описують різні дії.

Особлива увага приділяється компетенції перекладача. Крім традиційних постулатів про перевагу перекладу рідною мовою [14], а також залучення представників мовного середовища на етапі культурної адаптації, дослідники висловлюють думку про те, що освіченість перекладача не завжди є запорукою культурної еквівалентності переказного тексту [13].

Дуже часто доводиться передавати готову версію опитувальника на доопрацювання, оскільки занадто складні й мудровані структури, характерні для стилю інтелектуалів із вищою освітою, незрозумілі цільовій аудиторії. З іншого боку, мовний досвід представника відповідної популяції допомагає наситити переклад ідіомами, зробити його стиль більш розмовним [11].

Деякі дослідники називають медичні опитувальники «культурними артефактами», оскільки вони транслюють західні цінності, наукові погляди, хронотопні концепції, чужі для цільової аудиторії [1].

У роботі Д.Селік та ін., що досліджує переклад медичного опитувальника турецькою мовою, описувався приклад незбігу хронотопних концепцій [3, с. 2607]. Турецька аудиторія звикла вимірювати відстань, яку долає пішки, в хвилини, і навіть після того, як дослідники замінили милі метрами й спробували описати відстань за допомогою уточнення «до найближчої автобусної зупинки», відчувала труднощі при оцінці функціональної рухливості.

Крім того, турецькі респонденти не розуміли медичного терміна *knee instability* (нестабільність колінного суглоба), і його довелося замінити лексемою “bos, alma”, що в перекладі з турецької означає «слабкість», «піддатливість» [3, с. 2607].

Враховуючи особливості перекладного матеріалу, Ф.Гіллемін та ін. створили методичні рекомендації з перекладу медичних опитувальників [8, с. 1420].

На їх думку, процес підготовки перекладної версії опитувальника повинен включати такі етапи: 1) власне переклад і 2) зворотний переклад, що здійснюють кваліфіковані фахівці, 3) оцінку якості перекладу та зворотного перекладу компетентними організаціями, 4) попереднє тестування еквівалентності перекладу за допомогою спеціальних методик (на групах білінгвів і монолінгвів) і 5) перегляд оціночної шкали, якщо в цьому є потреба.

Якщо опитувальник планують використовувати в популяційній групі, що володіє тією самою мовою (наприклад, американським і британським варіантами англійської), етапи перекладу та зворотного перекладу, з очевидних причин, виключаються.

О.Вернер і Д.Кембелл доповнюють описану вище схему етапом «децентрування», тобто ретрансляції інформації оригіналу за допомогою парафраз. Парафрази, на думку дослідників, є засобом «децентрування» тексту, оскільки дозволяють створити версії оригіналу, неприв'язані до, тобто «незентровані» на певній культурі або мові [15, с.398].

Так звана «крос-культурна» еквівалентність є основною вимогою до адекватності перекладеної версії опитувальника. Перші згадки про крос-культурну еквівалентність як явище спостерігаються в іноземних працях із психології та психіатрії [2, 13]. Ф.Гіллемін та ін. проводять аналогію між крос-культурною та концептуальною еквівалентністю, бачачи в обох типах прагнення дослідників досягти паритету між концептами вихідної культури та культури, що обслуговується мовою перекладу [8, с.1423]. Складовими концептуальної еквівалентності, на їхню думку, є:

- семантична еквівалентність, тобто еквівалентність значень. Семантична еквівалентність охоплює як категорії лексики, так і граматики. Так, при перекладі запитання “Are you able to bend?” доводиться вдаватися як до конкретизації, вказуючи частину тіла, гнучкість якої оцінюють (верхні (flex) або нижні кінцівки (squat), спина (bend over)), так і до генералізації, якщо оцінка стосується загальної гнучкості, тобто властивості пацієнта.

Грамотичні зміни спостерігаються у випадках, коли в тій чи іншій мові спостерігається відсутність певних форм або категорій (герундію, дієприкметника або дієприслівника) [13].

- ідіоматична еквівалентність стосується ідіом та коллокалізмів, які рідко збігаються в МО й МП, проте часто застосовуються в опитувальниках для оцінки емоційного стану та соціальних умов респондента. Так, англійська ідіома I am feeling on edge в перекладі італійською була відтворена наступним чином: «Мої нерви поза шкірою (I have my nerves outside my skin)», в перекладі французькою було вжито нейтральний відповідник: «Я нервую, відчуваю напругу», в той час як в арабській версії опитувальника перекладач підсилив емоційний компонент, вдавшись до виразу «Мені страшно» [11].

- емпірична (experiential) еквівалентність відображає вимогу, щоб ситуації, описувані в оригінальному тексті віддзеркалювали досвід цільової аудиторії. Наприклад, перекладачі англійського опитувальника, призначеного для бразильської аудиторії, були змушені замінити оригінальне формулювання «пересуватися автівкою» формулюванням «пересуватися громадським транспортом», оскільки в Бразилії на той час мало хто міг похвастатися власним засобом пересування [8, с.1423]. Так само, ствердження, покликане оцінити емоційний стан респондента, – «Я забув, як це – радіти життю» (I have forgotten what it is like to enjoy myself) або запитання «Скільки годин на тиждень ви приділяєте своєму дозвіллю?» (How many hours a week do you have leisure activities?) викликало нерозуміння в представників деяких культур, і через це були вилучені або замінені приблизними відповідниками [11].

Загалом концептуальна еквівалентність оцінює валідність досліджуваного концепту та частоту виникнення конкретних феноменів у житті представників тієї чи іншої культури. При цьому семантичне наповнення може збігатися, проте концептуально оригінал та переклад розходяться. Наприклад, в більшості європей-

ських країн «двоюрідний» чи «рідний брат» означає лише представника тієї чи іншої родини першого чи другого ступеню спорідненості. У країнах, що розвиваються, ці лексеми позначають особу з високим ступенем близькості до респондента в його соціальному оточенні [8, с.1423]. Так само вислів «У мене болить голова» “I have pain in my head” може мати прямий семантичний відповідник у мові перекладу, проте на концептуальному рівні ці твердження викликатимуть в представників вихідної та цільової аудиторії зовсім інші асоціації [13].

Викладені погляди іноземних дослідників підкреслюють важливість медичних опитувальників як доказового інструменту й як об’єкта перекладознавства, що вимагає додаткового осмислення в аспекті відображення їх лінгвориторичних особливостей засобами цільової мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adam B. Values in the cultural timescapes of science/B. Adam//Cultural Values. – 1998. – Vol. 2(2-3). – P. 385–402.
2. Brislin R.W., Lonner W.J., Thorndike R.M. Questionnaire wording and translation/R.W. Brislin, W.J. Lonner, R.M. Thorndike// Janet A. Harkness, Fons J. R. van de Vijver, Peter Ph. Mohler, eds. Cross-cultural Survey Methods. – NY: John Wiley, 2002. – P. 32-58.
3. Celik Derya, Cos,kunsu Dilber, Kılıc,og’lu O’nder. Translation and Cultural Adaptation of the Turkish Lysholm Knee Scale: Ease of Use, Validity, and Reliability/Derya Celik, Dilber Cos,kunsu, O’nder Kılıc,og’lu//Clinical Orthopaedics and Related Research. – 2013. – Vol.471. – P.2602-2610- [Електронний ресурс] [Текст] – Режим доступу: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11999-013-3046-z>
4. Eaden, Jayne, Mayberry, Margaret K., Mayberry, John F. Questionnaires: the use and abuse of social survey methods in medical research/Jayne Eaden, Margaret K. Mayberry, John F. Mayberry//Postgraduate Medical Journal. – 1999. – Vol.75. – P.397-400. – [Електронний ресурс] [Текст] – Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1741277/pdf/v075p00397.pdf>
5. Gilkison C.R., Fenton M.V., Lester J.W. Getting the story straight: evaluating the test-retest reliability of a university health history questionnaire/ C.R. Gilkison, M.V. Fenton, J.W. Lester//Journal of American College Health. – May 1992. – Vol. 40 (6). – P.247–252. – [Електронний ресурс] [Текст] – Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1602091>
6. Gold M.R., Siegel J.E., Russel L.B., Weinstein M.C., eds. Cost-effectiveness in health and medicine//Marthe R. Gold, Joanna E. Siegel, Louise B. Russel, Milton C. Weinstein. – NY: Oxford University Press, 1996. – 456 pp.
7. Guillemin F. Cross-cultural adaptation and validation of health measures/ Francis Guillemin//Scandinavian Journal of Rheumatology. – 1995. – Vol.24 (2). –P.61–63. – [Електронний ресурс] [Текст] – Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7747144>.
8. Guillemin, Francis, Bombardier, Claire, Beaton, Dorcas. Cross-Cultural Adaptation of Health-Related Quality of Life Measures: Literature Review and Proposed Guidelines/ Francis Guillemin, Claire Bombardier, Dorcas Beaton//Journal of Clinical Epidemiology. – 1993. – Vol.46. – #12. – P.1417-1432. [Електронний ресурс] [Текст] – Режим доступу: <http://senseofcommunity.org/files/crosscultural%20adaptation%20of%20measures.pdf>

9. Harkness J., Schoua-Glusberg A. Questionnaires in Translation/J. Harkness, A. Schoua-Glusberg//ZUMA-Nachrichten Spezial. – Jan 1998. – P. 87-126. – [Электронный ресурс] [Текст] – Режим доступа: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic506406.files/znspez3_04_Harkness_Glusberg.pdf
10. Hendricson W.D., Russel I.J., Jacobson J.M., Rogan H., Bishop G.D., Castillo R. Development and initial validation of a dual language English-Spanish format for the Arthritis Impact Measurement Scales/W.D. Hendricson, I.J. Russel, J.M. Jacobson, H. Rogan, G.D. Bishop, R. Castillo//Arthritis&Rheumatology. – 1989. – Vol. 32. – P.1153-1159.
11. Hunt S.M., Alonso J., Bucquet D., Niero M., Wiklund I., McKenna S. Cross-cultural adaptation of health measures. European Group for Health Management and Quality of Life Assessment/S.M.Hunt, J.Alonso, D. Bucquet, M. Niero, I. Wiklund, S. McKenna//Health Policy. – Sept 1991. – Vol. 19 (1) – P.33-44.
12. Kaner E.F., Haighton C.A., McAvoy B.R. “So much post, so busy with practice – so no time!”: a telephone survey of general practitioners reasons for not participating in a postal questionnaire survey/ E.F.Kaner, C.A.Haighton, B.R. McAvoy.//The British Journal of Medical practice. – Mar 1998. – Vol. 48 (428). – P.1067–1069. – [Электронный ресурс] [Текст] – Режим доступа: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1410021/>
13. Secherst L., Fay T.L., Zaidi S.M.H. Problems of translation in cross-cultural research/L. Secherst, T.L. Fay, S.M.H. Zaidi//Journal of Cross-Cultural Psychology. – 1972. – Vol. 3. – P.41-56.
14. Spielberger C.D., Sharma S. Cross-cultural measurement of anxiety/C.D. Spielberger, S. Sharma// Spielberger C.D., Diaz-Guerrero R., eds. Cross-cultural Anxiety. – Washington: Hemisphere Publ. Corp, 1976. – P. 13-25.
15. Werner, O., Campbell, D. Translating, Working through Interpreters and the Problem of Decentering/O.Werner, D. Campbell//R. Naroll, R. Cohen, eds. Handbook of Cultural Anthropology. – NY: American Museum of National History, 1973. – P.398-420.

Стаття надійшла до редакції 14.04.14

Поворознюк Р.В., к.філол.н., доц., докторант,
Інститут філології КНУ ім.Т.Шевченка, г. Київ

МЕДИЦИНСКИЕ ОПРОСНИКИ КАК ЕДИНИЦА ПЕРЕВОДА

В статье рассмотрены стратегии перевода медицинских опросников, типичные сложности, связанные с их адаптацией для иноязычных и инокультурных респондентов, особенные требования к адекватности перевода.

Ключевые слова: *медицинские опросники, адаптация и валидизация, переводческая компетенция, кросс-культурная эквивалентность, адекватность.*

Povoroznyuk R. V., Cand.Phil.Sci., Associate Professor, Doctoral Candidate,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

MEDICAL QUESTIONNAIRES AS A TRANSLATION UNIT

The article deals with strategies of rendering medical questionnaires, typical problems of their adapting to the understanding of representatives of the foreign-language and culture settings, special requirements of translation's adequacy.

Keywords: *medical questionnaires, adaptation and validation, translator's competence, cross-cultural equivalence, adequacy.*

УДК 81.512.161'373

Покровська І. Л., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФОРМУВАННЯ СУФІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ОСМАНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу процесу зародження та формування системи суфійських термінів в османській мові. У дослідженні відповідно до семантичних показників здійснюється класифікація лексики, якою користувалися суфії. Особливу увагу приділено процесу сакралізації та трансформації значень при утворенні суфійських термінів.

Ключові слова: *суфійські терміни, трансформація значення, сакралізація, османська мова.*

Мова суфіїв, або суфійська лексика, виникла разом із суфізмом – філософією життя, яка передбачає слідування певним канонам та правилам поведінки, спрямованим на досягнення духовних ідеалів [3, 1246]. Метою такого релігійного містицизму є внутрішнє задоволення та поєднання з Абсолютом (Всевишнім). Спеціальні терміни суфії вживали як у повсякденному спілкуванні, так і в листах, оповідях. Для емоційно-експресивного вираження своїх почуттів та думок суфії послуговувалися поезією. У турецькій літературі найбільш яскравими представниками тасавуфського напрямку можемо назвати Галіба Деде, Набі, Несімі, Ніязі Мисрі, Юнуса Емре, Фузулі, які використовували образи жінки, соловейка, троянди, вогню, вина для вираження містичних мотивів суфізму.

У наші часи для розуміння суфійської лексики турецькі лексикографи створюють окремі словники суфійських термінів, серед яких можемо виокремити термінологічний словник Сейїда Джафера Седжаді (“Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü”), який вперше був видрукований у 1960 році, потім перевиданий з доповненнями у 1983 та 2007 році [5], словник Есема Джебеджіоглу “Суфійські терміни та фразеологізми”